Viro venerabili

Theocli Wilelmo Muellero

doctori theologiae, proposito, Gymnasii directori, equiti illustrissimo, praesidi conventus, ecclesiae inspectori

decem lustra muneris scholastici feliciter peracta

gratulantur

interprete Hartungo gymnasii Erfurtensis collegae

die XXVII. Aprilis anni 1865.

J. A. Hartung

Erfurti
impresserunt Gerhardt & Schreiber.

Philodemi epicurei de deorum reverentia liber inter volumina Herculanensia inventus est: ejus libri parti minus reliquis vulneratae edendae emendandaeque praeter Italos homines doctos operam dederunt pridem quidem Anglus Hayter et nostras Petersen Hamburgensis (1833), nuper autem, postquam novum apographum Neapolitanum prodierat, Spengel Monacensis et Sauppe Gottingensis. Qui viri de literis antiquis optime meriti, doctissimi iidem atque sagacissimi, pauca reliquerunt in quibus mihi ab iis discedere liceret. Quamobrem ego textum talem qualis ab illis repraesentatus est exhibebo, nec nisi laceros insigniter ac spinosos locos uncis, quibus lacunae significentur, notabo. Quae autem aliter constituenda esse judicabo notulis in fine adjectis commentabor, in quibus Anglicum quidem apographum literula A, Neapolitanum autem literula N signabo.

ΦΙΛΟΔΗΜΟΥ ΠΕΡΙ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ.

IV. ...... καλε]ῖν εἰς τὴν προεδρίαν, οὕτως, ἐπεὶ παραδέδονταί τινες θεῶν * ἀγαθοὶ καὶ εὐεργετικοί, κελεύσειν [τιμᾶ]ν αὐτοὺς [τιμ]αῖς τοιαύταις, αὐτὸς [δ']οὐ[κ] εὔξεσθαι τοῖς θεοῖς· δωρεὰν γὰρ .... [μη]θὲν διειλ[ηφό]τα, περὶ αὐτῶν [σεμνύνε]ιν ἑαυτόν. Ἀλ[λὰ μὴν κ]αὶ Χρύσιπ[πος, τὸ π]ᾶν ἐπὶ Δία [ἀναφέρων, ἐν]τῷ πρώ[τῳ περὶ θεῶν τὸ]ν Δία φη[σὶν εἶναι τὸν] ἅπαν[τα διοικοῦ]ντα λόγον [καὶ τὴν] τοῦ ὅλου ψυχήν, καὶ] τῇ τούτου μ[ήτι] πάντα [διακεῖ]σθαι [καὶ τὰ ζῶα] καὶ τοὺς λίθους· διὸ καὶ Ζῆνα [καλεῖσθαι, Δία] δ' ὅτι [πάντα δι'

* A. .. εν N. Lacunam habet

αὐ]τόν· τόν τε κόσμον [ζῷ]ον εἶναι καὶ θεόν, [κ]αὶ τὸ ἡ[γεμονι]κὸν [εἶν]αι τὴν [τοῦ κ]όσμου
30 ψυχήν. Καὶ [οὕτ]ω[ς ἀ]νάλογον ἐνν[οεῖ]σθαι τὸν Δία καὶ τὴν κοινὴν πάντων Φύσιν καὶ
V. Εἱμαρμένην καὶ Ἀνάγκην· καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ Εὐνομίαν καὶ Δίκην καὶ Ὁμόνοιαν καὶ
10 Εἰρήνην καὶ Ἀφροδίτην καὶ τὸ παραπλήσιον πᾶν· καὶ μὴ εἶναι θεοὺς ἄρρενας μηδὲ θηλείας,
ὡς μηδὲ πόλεις μηδ' ἀρετάς· ὀνομάζεσθαι δὲ μόνον ἀρρενικῶς καὶ θηλυκῶς, ταὐτὰ ὄντα,
15 καθάπερ Σελήνην καὶ Μῆνα· Καὶ τὸν Ἄρη τ[ὴν τ]οῦ πολέμου τέ[χνην κ]αὶ τῆς τάξεως καὶ
20 ἀντιτάξεως, Ἥφαιστον δὲ πῦρ εἶναι, καὶ Κρονον [χρο]ν[ι]κοῦ ῥεύματος ῥόον, Ῥέαν δὲ τὴν γῆν,
Δία δὲ τὸν αἰθέρα, τοῖς δὲ τὸν Ἀπόλλω· καὶ τὴν Δήμητρα γῆν ἢ τὸ ἐν αὐτῇ πνεῦμα Καὶ
30 παιδαριωδῶς λέγεσθαι καὶ γράφεσθαι καὶ πλάττεσθαι [θεοὺ]ς ἀνθρ[ωποειδεῖς], ὃν τρόπον
35. VI. καὶ πόλεις καὶ ποταμοὺς καὶ τόπους καὶ πάθη· Καὶ Δία μὲν εἶναι τὸν περὶ τὴν γῆν ἀέρα,
τὸν δὲ σκοτεινὸν Ἅιδην, τὸν δὲ αὐτῆς τῆς γῆς καὶ θαλάττης Ποσειδῶ. Καὶ τοὺς ἄλλους δὲ
10 θεοὺς ἀψύχοις, ὡς καὶ τούτους, συνοικειοῖ· καὶ τὸν Ἥλιόν τε καὶ τὴν Σελήνην καὶ τοὺς
ἄλλους ἀστέρας θεοὺς οἴεται εἶναι, καὶ τὸν Νόμον· Καὶ ἀνθρώπους εἰς θεούς φησι μετα-
15 βάλλειν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τά τε εἰς Ὀρφέα καὶ Μουσαῖον ἀναφερόμενα καὶ τὰ παρ' Ὁμήρῳ
21 καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Εὐριπίδῃ καὶ ποιηταῖς ἄλλοις, ὡς καὶ Κλεάνθης, πειρᾶται συνοικειοῦν
ταῖς δόξαις. αὐτῷ δ' ἅπαντά ἐστιν αἰθήρ, ὁ αὐτὸς ὢν καὶ πατὴρ καὶ υἱός, ὡς κἀν τῷ
VII. πρώτῳ, μὴ μάχεσθαι τὸ τὴν Ῥέαν καὶ μητέρα τοῦ Διὸς εἶναι καὶ θυγατέρα. τὰς δὲ αὐτὰς
πεποίηται συνοικειώσεις κἀν τῷ Περὶ χαρίτων, καὶ τὸν Δία Νόμον φησὶν εἶναι καὶ τὰς χάρι-
10 τας τὰς ἡμετέρας καταρχὰς καὶ τὰς ἀνταποδόσεις τῶν εὐεργεσιῶν. Τὰ παραπλήσια δὲ κἀν
τοῖς Περὶ φύσεως γράφει, μεθ' ὧν εἴ[πα]μ[εν κ]αὶ τὸν Ἡρακλείτου συνοικειῶν κόσμον· κἀν τῷ
20 πρώτῳ τὴν Νύκτα θεάν φησιν εἶναι πρωτίστην, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν κόσμον ἕνα τῶν φρο-
νίμων, συμπολιτευόμενον θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὸν Δία τὸν αὐτὸν
VIII. εἶναι, καθάπερ καὶ τὸν Ἡράκλειτον λέγειν· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ καὶ λόγους ἐ[στρ]ωται πε[ρὶ
τοῦ τ]ὸ[ν] κόσμον ζῷον εἶναι καὶ λογικὸν καὶ φρονοῦν καὶ θεόν· κἀν τοῖς Περὶ προνοίας
μέντοι τὰς αὐτὰς ἐκτίθησιν συνοικειώσεις τῇ ψυχῇ τοῦ παντός, καὶ τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα
12 ἐφαρμόττει, τῆς δριμύτητος ἀπολαύων ἀκοπιάτως.

15 Διογένης δ' ὁ Βαβυλώνιος ἐν τῷ περὶ Ἀθηνᾶς τὸν κόσμον γράφει τῷ Διὶ τὸν αὐτὸν
ὑπάρχειν ἢ περιέχειν τὸν Δία καθάπερ ἄνθρωπον ψυχην, καὶ τὸν ἥλιον μὲν Ἀπόλλω τὴν δὲ
25 σελήνην Ἄρτεμιν, πρᾶγμα δὲ εἶναι θεοὺς ἀνθρωποειδεῖς ἄλογον καὶ ἀδύνατον, εἶναί τε τοῦ

Διὸς τὸ μὲν εἰς τὴν θάλατταν διατεταχὸς Ποσειδῶνα, τὸ δ' εἰς τὴν γῆν Δήμητρα, τὸ δ' εἰς τὴν
IX. ἀέρα Ἥραν (καθάπερ καὶ Πλάτωνα λέγειν ὡς, ὅταν πολλάκις ἀὴρ λέγῃ τις, ἐρεῖν Ἥραν), τὸ
δ' εἰς τὸν αἰθέρα Ἀθηνᾶν· τοῦτο γὰρ λέγεσθαι τὸ „ἐκ τῆς κεφαλῆς" καὶ „Ζεὺς ἄρρην Ζεὺς
10 θῆλυς." Τινὰς δὲ τῶν Στωικῶν φάσκειν, ὅτι τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῇ κεφαλῇ, φρόνησιν γὰρ
εἶναι, διὸ καὶ Μῆτιν καλεῖσθαι. Χρύσιππον δ' ἐν τῷ στήθει τὸ ἡγεμονικὸν εἶναι, κἀκεῖ τὴν
20 Ἀθηνᾶν γεγονέναι, φρόνησιν οὖσαν. Τῷ δὲ τὴν φωνὴν ἐκ κεφαλῆς ἐκκρίνεσθαι λέγειν ἐκ
τῆς κεφαλῆς [γενέσθαι], ὑπὸ δὲ Ἡ[φ]αί[στου] διότι τέχνῃ ἐγένεθ' ἡ φρόνησις· καὶ Ἀθηνᾶν
30 μὲν οἷον Ἀθ[ρη]νᾶν εἰρῆσθαι, [Τριτωνίδα δὲ καὶ [Τριτογέ]νειαν διὰ τὸ τὴν φρόνησιν ἐκ τριῶν
X. συνεστηκέναι λόγων, τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν λογικῶν. Καὶ τὰς ἄλλας δ'
αὐτῆς προσηγορίας καὶ τὰ φρονήματα μάλα καταχρύσως τῇ φρονήσει συνοικειοῖ.

10 Πάντες οὖν οἱ ἀπὸ Ζήνωνος [εἰ] καὶ ἀπέλειπον τὸ δαιμόνιον (ὥσπερ οἱ μὲν οὐκ
ἀπέλειπον οἱ δ' ἔν τισιν οὐκ ἀπέλειπον), ἕνα θεὸν λέγουσιν εἶναι· Γινέσθω δὲ καὶ τὸ πᾶν
20 σὺν τῇ ψυχῇ, πλανῶσιν δ' οὐ πολλοὺς ἀπολείποντες, ὥσθ' [ὅτ]ι ἂν [κα]ὶ λ[έγω]σ[ι, τοὺς
δαίμ]ονα[ς ἀ]ναιρεῖν ἐπιδεικνύσθωσαν τοῖς πολλοῖς, ἕνα μόνον ἅπαντα λέγοντες, οὐ πολλούς,
25 οὐδὲ πάντας ὅσους ἡ κοινὴ φήμη παραδέδωκεν, ἡμῶν οὐ μόνον ὅσους φασὶν οἱ Πανέλ-
ληνες ἀλλὰ καὶ πλείονας εἶναι λεγόντων· ἔπειθ' ὅτι τοιούτους οὐδὲ μεμήκασιν ἀπολείπειν
XI. οἵους σέβονται πάντες καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. ἀνθρ[ωποει]δεῖς γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νομίζουσιν,
ἀλλὰ ἀέρα καὶ πνεύματα καὶ αἰθέρα, ὥστ' ἔγωγε καὶ τεθαρρηκότως εἴπαιμι, τούτους Διαγόρου
10 μᾶλλον πλημμελεῖν Ὁ μὲν γὰρ ἔπαιξεν, εἴπερ ἄρα καὶ τοῦτο, ἀλλ' ἐς τἆλλα οὐκ ἐπενήνεκται,
καθάπερ ἐν τοῖς Μαντινέων ἔθεσιν Ἀριστόξενός φησιν· ἐν δὲ τῇ ποιήσει, τῇ μόνῃ δοκούσῃ
19 κατ' ἀλήθειαν ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι, τοῖς ὅλοις οὐδὲν ἀσεβὲς παρενέφηνεν, ἀλλ' ἔστιν εὔφη-
μος, ὡς ποιητής, εἰς τὸ δαιμόνιον, καθάπερ ἄλλα τε μαρτυρεῖ καὶ τὸ γεγραμμένον εἰς Ἀριάν-
25 θην τὸν Ἀργεῖον

θεὸς θεὸς πρὸ παντὸς ἔργου βροτείου νωμᾷ φρέν' ὑπερτάταν·

30 καὶ τὸ εἰς Νικόδωρον τὸν Μαντινέα·

κατὰ δαίμονα καὶ τύχαν τὰ πάντα βροτοῖσιν ἐκτελεῖσθαι.

XII. καὶ παραπλήσια δ' αὐτῷ περιέχει καὶ τὸ Μαντινέων ἐγκώμιον. Οὗτοι δὲ θεοὺς ἐν τοῖς συγ-
γράμμασιν ἐπονομάζοντες ἀνῄρουν ἐξεργαστικῶς τοῖς πράγμασιν καὶ μετὰ σπουδῆς, ἀνελευ-

10 θερώτεροι γενόμενοι Φιλίππου καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἁπλῶς τὸ θεῖον ἀναιρούντων. Μετὰ δὲ
ταῦτα ἐπιδεικτέον αὐτούς, ὅτι βλάβης καὶ κακῶν οὔ φασιν αἰτίους εἶναι τοῖς ἀνθρώποις τοὺς
20 θεοὺς — ὃ δοξάζοντες ἀπέχεσθαι τῶν ἀδικοπραγημάτων ἔνιοί φασιν, ἡμεῖς δὲ καὶ ταῦτ' ἐνίοις
ἐξ αὐτῶν λέγομεν παρακολουθεῖν καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μέγιστα —, καὶ διότι τὰ θεῖα τοιαῦτα
30 καταλείπουσιν ἃ καὶ γεννητὰ καὶ φθαρτὰ φαίνεται· (τοὺς δὲ πᾶσιν ἡμεῖς ἀκολούθως ἀϊδίους
XIII. κἀφθάρτους εἶναι δογματίζομεν). τὸ δὲ συνέχον — ἐν γὰρ ἄλλοις ὑπογραφήσεται τὰ ἄλλα —
διότι, κἂν ἀποφαίνωνται βλάπτειν καὶ ὠφελεῖν τοὺς θεοὺς — ὥ[σπ]ερ οὐ[δὲ τὸ] δεύτερον
5. 6 αὐτοῖς ἀκολούθητον ἐπιδειχθήσεται — τοῦτό [γε π]αντὶ [δῆ]λόν ἐστιν, ὡς οὐδὲ [εἷ]ς τῶν
πώποτε ἀνθρώπων, τὸν ἀέρα καὶ τὸν αἰθέρα φοβούμενος ἢ τὸ πᾶν, ἀπέχεταί τινος ἀδίκου
15 πράγματος, οὐχ ὅτι τῶν πρὸς ἃ μεγίστοις ἱμέροις συνέχεται, μᾶλλον ἤπερ τού[ς ἐν] ἄμμφ
θῖνας ἢ τὰ γ[ήρ]εια τῶν ἀκανθίνων πάππων, ἅγε φανερῶς ἀναίσθητα καταλαμβάνουσι.
25 Διόπερ ἐμοίγε τὸ τοῦ Τιμοκλέους, εἰρημένον ἐν Αἰγύπτῳ δράματι περὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ θεῶν,
29 ἐπὶ τούτους ἐπέρχεται μεταφέρειν·

Ὅπου γὰρ (φησὶν) εἰς τοὺς ὁμολογουμένους θεοὺς
ἀσεβοῦντες οὐ διδόασιν εὐθέως δίκην,
XIV. τίν' αἰελούρου βωμὸς ἐπιτρίψειεν ἄν;

[εἰ γὰρ οἱ το]ὺς θεοὺς τοιούτους ὑπολαμβάνοντες οἵους τὸ τῦφος εἰσήγαγεν ἀφέτοις χρῶνται
10 κατὰ δύναμιν ἕκαστοι ταῖς κακουργίαις, ἧπου νομίζομεν αὐτούς, ἀέρα φοβουμένους, ἀφέξεσθαί
τινος τῶν χαλεπωτάτων; Ἓν εἰ τοῦτ' ἐστιν τὸ τῆς ἀδικίας ἀπαλλάττον, εἰκότως ἄν τις ἐπι-
φέροι τούτοις, ὅτι τὸν τῶν θηρίων βίον εἰς τοὺς ἀνθρώπους μεταφέρουσιν, καὶ μάλιστ' ἐὰν
25 μηδ' ἐπιστρέφωνται, καθάπερ φασίν, τοῦ τῶν πολλῶν διὰ ταῦτα ψόγου. Βλέπεται δ' οὖν καὶ
κατὰ πάντας τοὺς πρὸ αὐτῶν ἐκκειμένους· οὐδ' εἷς ἂν ἀδικίας ἀπειρχθείη, δεδοικὼς τοὺς οὐδ'
XV. ἐπικινηθῆναι δυναμένους ἢ τοὺς ἐναργῶς ἀναισθήτους ἢ τοὺς ἄγνωστον τίνες εἰσὶν θ[υο]δέκτας
ἢ ποῖοί τινές εἰσι, ἢ τοὺς διαρρήδην ὅτι οὐκ εἴσιν ἀποφαινομένους ἢ φανεροὺς ὄντας ὡς
10 ἀνῃρ[οῦντο. Κ]ατ' ἐκείνους δὲ κἂν ἐπ' αὐτὴν προτραπείη [θεομαχίαν] τοὺς κἂν τοῖς θεοῖς
μετὰ φιλαρχίας πόλεμον ἄσπονδον παρεισάγοντας. ὥστε καὶ τοῦ μέρους τούτου, τῆς διαι-
15 ρέσεως τῆς κατ' ἀρχὰς ἐκτεθείσης, ἀποχρώντως ἐξειργασμένου, καιρὸς ἂν εἴη τὸν Περὶ τῆς
εὐσεβείας λόγον τῆς κατ' Ἐπικοῦρον αὐτὸν παραγράφειν.

IV, 1—10. Quamvis Sauppe levitatis damnarit si quis conaretur haec lacunosa explere, ego non deterritus viri cautissimi edicto aggredi vetita nihilominus ausus sum, neque me pejus in hac re fecisse puto quam ipse fecit, haud pauca a Spengelio abjecta tollens sarciensque. Hoc autem dicere stoicus, sive ille Persaeus sive alius fuit, videtur:

Quoniam quidam traditi sunt deorum benigni ac benefici, jussurum quidem se colere eos ritibus traditis, ipsum vero non veneraturum ullos deos, ut qui nihil ab iis gratis acceperit, ac fore erecto erga illos animo atque sublimi.

En spiritum hominis Prometheo Goethiano similem!

IV, 11—25. Haec sic expleverunt partim Hayter partim Spengel partim Sauppe: solam vocem *μήτι* ego pro eo quod Sauppe commentus erat *μὲν ῥύμῃ* inserui, hoc nisus quod minus usitatis vocabulis etiam aliis locis Philodemum usum esse video (velut infra verbo *μεμήκασι*) et quod Jovis *Μῆτιν* idem ipse IX, 16 commemoravit. De re cf. Cic. N. D. I, 15, 39.

IV, 25. Haec paene iisdem verbis Diog. L. VII, 147. *Δία μὲν γάρ φασι δι' ὃν τὰ πάντα, Ζῆνα δὲ καλοῦσι παρ' ὅσον τοῦ ζῆν αἴτιός ἐστιν.*

IV, 26. N. ... *ΔΙΟΤΙ*

T.N

TON TEKOΣMON

AN

OΣ

ON EINAI KAI

Minoribus literarum formis quae scripta sunt, versus primi et secundi media, nec tamen integra fuisse, ergo primo versui annectenda esse, judice Spengelio, videntur. De re cf. Diog. L. VII, 139. 147.

IV, 30. *ἐννοεῖσθαι* scripsi, etsi *EYN*, non *ENN* papyrus habere traditur.

V, 4. Vocula *καὶ* ante *Εἰρήνην* omissa est in N.

V, 22. Vestigia literarum haec sunt:

.... *ν. κουρ* .... *ατος ρ*...

Sauppe *Κρόνον μὲν τοῦ ῥεύματος ῥόθον*·

IV, 5. Se. *τὸν δὲ διὰ τῆς γῆς*. Sp. propterea quod N. habet *ΤΟΝΔΕΑ·ΤΗΣ* scripsit *τὸν δὲ αὐτῆς γῆς*. Articulo adjecto opus esse monuit etiam Se. Cf. Cic. N. D. I. §. 40. »Aethera esse eum quem homines Jovem adpellarent, quique aer per maria manaret, eum esse Neptunum.«

VI, 15. Conjunxit Sauppe verba sic: *καὶ τὸν νόμον καὶ ἀνθρώπους εἰς θεούς φησι μεταβάλλειν*, quae mihi parum concinna rerum incongruentium copulatio esse videtur.

VI, 26. Papyrus *αυτω απαν γαρεστιν*. Cum priores *αὐτῶν* scripsissent, ad *δόξαις* trahentes, Sauppe *αὐτῷ ἅπαντά ἐστιν αἰθήρ*.

VII, 17. N. habet *ΜΕΘΩΝΕΙ. Μ ... ΑΙΤΟΝ ΗΡΑΚ ... ΟΥ συνοικειῶν Κ ... Η*. Inde Sauppe *μεθ' ὧν τὸν Ἡράκλειτον συνοικειῶν· καὶ δὴ κτλ.*

VII, 32. Sp. *λόγους — περὶ τοῦ τόν*. Se. *λόγους ἐρρωται ποιῶν τόν*.

VIII, 25. Haec sic emendavit Se. ex vestigiis hisce literarum *Π.Δ...Δ.ΣΕΙΝΘΕ.ΥΣ....ΠΟΕ. ΔΕ.ΣΔ...Ν ΚΑΙ ΔΔΥΝΑ.ΟΝ*

IX, 4. Recordatus est Sp. loci Platonici Cratyl. p. 47=404. *γνοίης δ' ἂν εἰ πολλάκις λέγοις τὸ τῆς Ἥρας ὄνομα*· Vocem *αηρ* si iteratam ponas *αηρααηρ* habebis *Ἥρα*, vel vocem *Ἥρα* si iteres *ηρααηρα* habebis *ἀήρ*.

IX, 24. Non uno loco tota vocabulorum corpora ab eo qui volumina Herculanensia scripsit omissa esse fatendum erit, velut hoc loco *γενέσθαι*, infra *θεομαχίαν* inserenda esse, rebus bene consideratis, intelliges.

IX, 28. Recordatus est Sp. verborum Cornuti c. 20. *τὸ δ' ὄνομα Ἀθηνᾶς δυσεξαπολόγητον ... τῶν μὲν ἀπὸ τοῦ ἀθρεῖν πάντα οἷον Ἀθρηνᾶν αὐτὴν εἰπόντων εἶναι κτλ.*

X, 9. Parum congruit verborum contextui quod Se. scripsit *οἱ καὶ ἀπολείποντες δαιμόνιον*.

XI, 15. *Α.καί . Ν.κα*, unde Se. *κἂν*, quod necessarium non esse censeo.

XII, 18. Papyrus *τους θ.νδόξαντας*. Erratum esse a librario Se. vidit: ipse *ὃ δοξάζοντας* scripsit. Idem deinde *ἃ* post verbum *καταλείπουσιν* recte inseruit.

XIII, 5. Se. *ὠφελεῖν τοὺς θεούς, ὥσπερ οὔ, οὐ τὸ δεύτερον ἐπιδειχθήσεται· τοῦτο γάρ.* Sp. *θεούς, ὥσπερ οὐδὲ, τὸ δεύτερον — ἐπιδειχθήσεται τοῦθ', ὅγε*, an possit *ὥσπερ οὐδὲ* recte dici ipse dubitans.

XIII, 16. Papyrus *ει.εροις συνεχε.αι*, deinde *ηπεριτους .. γαμμωθινας ηπα ... επιτων*. Scribendum esse *ἤπερ* Se. cum Sp. consentit. Deinceps *επι* ex *εια* factum esse (quae signorum permutatio iterum infra recurrit) et probandum esse quod Hayter invenit *γήρεια* Se. judicavit.

XIV. Papyrus *ντ..γον .. νσθεους*. Inde Sp. *πάντες γοῦν τοὺς θεούς*, Se., cum particulam *εἰ* desiderari vidisset, *εἰ δ'ὁμολογουμένως θεούς*. Ego in his tenebris id quod sensus flagitare videbatur posui. De Aegyptiis enim agitur, qui, cum deos tales, quales superstitio introduxit, venerarentur, tamen a flagitiis nullis deterrebantur.

XIV, 12. Se. *ἀφέξεσθαί τινος; τῶν χαλεπωτάτων οὖν εἰ τοῦτ' ἐστι·* Similiter Sp. Papyrus non *εἰ τοῦτ' ἐστι* sed *ενειτ..τεσ.ιν* habet. Neque videtur *τίνος* nudum sensui sufficere posse neque est quod *ἓν εἰ τοῦτ' ἐστὶν* mutetur. Si hoc unum est illud quod a sceleribus prohibeat.

XIV, 25. Se. sine interpunctione *βλέπεται — ἐκκειμένους οὐδ' εἷς*, errore, puto, typographi. Solent autem post locutiones tales, qualis est *δῆλον δὲ* et synonymae, res quae manifestae esse affirmantur *ἀσυνδέτως* inferri.

XV, 2. *Α. ἢ τοὺς ἄγνωστον τίνες εἰσι θε.δεκτας*. N. nil nisi *ΘΕ...Δ..* Sp. conjecerat *εἰ τινές εἰσι θεοὶ λέγοντας* vel *ἔχοντας*. Se. *εἴ τινές εἰσιν εἰπόντας*. Verum ejusmodi opus est praedicato quod ad deos, non ejusmodi quod ad philosophos referatur: lacunam unius vel duarum literarum explendo reposui haec: Illos, non cognito quinam sint vel quales sint, sacrificiorum mendicos.

XV, 8. Sp. et Se. *ἀνῄρουν*, eodem errore quo *λέγοντας* vel *εἰπόντας* scripserunt. Papyrus ipsa an hoc mendum habeat nescio.

XV, 9. De meo addidi *θεομαχίαν*. Nam sensus hic est: 'Secundum quosdam philosophos etiam ad pugnandum cum diis abstrahuntur homines religione privati', illos dico philosophos qui bellum nulla pace intermissum diis ipsis cum regnandi sua cupidine vel contumacia indixerunt. Sp. de *θεομαχίαις* illis nobilissimis, quae vatum carminibus illustratae sunt, cogitavit, quae sunt ab hoc loco alienae. Petersen vertit sic: »Secundum quosdam vero ad ipsam injustitiam incitabitur« etc., qui injustitiam unde sumserit, nescio.